

Τέχνη και Εκπαίδευση: η συμβολή της τέχνης στο εκπαιδευτικό έργο ή για μια εκπαίδευση του μέλλοντος

Λίλα Σκέμπερη

φιλόλογος, πτυχιούχος Τ.Ε.Γ.Μ.Δ. Ιονίου Πανεπιστημίου, ΜΔΕ στη Διοίκηση

Πολιτισμικών Μονάδων Ε.Α.Π.,

υπεύθυνη Σχολικής Βιβλιοθήκης 2^{ου} Γυμνασίου Σερρών

Οι σύγχρονες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις για μια εκπαίδευση του μέλλοντος, μιλούν για ένα 'ανοιχτό σχολείο', προσανατολισμένο στην κοινωνία. Ο τρόπος επίτευξής του είναι κυρίως μέσω της διάδρασης του σχολείου με τον πολιτισμό και τις πολιτισμικές δράσεις της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία ανήκει. Οι βιβλιοθήκες γενικότερα αλλά και οι βιβλιοθήκες τέχνης ειδικότερα, ως κύριοι θεσμοί πολιτισμικής διάχυσης καταλαμβάνουν στο σχολείο αυτό κεντρική θέση. Παρόμοιο προσανατολισμό έχουν και οι πρόσφατες πολιτικές της ΕΕ για την εκπαίδευση και τον πολιτισμό: ο πολιτισμός προωθείται ως παράγοντας ανανέωσης και εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης, συμβάλλοντας παράλληλα στα αιτήματα των καιρών για κοινωνική συνοχή και διαπολιτισμικότητα. Το ίδιο πρεσβεύουν και οι σύγχρονες θεωρίες μάθησης οι οποίες έχουν επιφέρει αλλαγές στο τρίπτυχο μαθητή, εκπαιδευτή, γνώσης. Η συμβολή, άλλωστε, της ημιτυπικής και άτυπης εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της μαθησιακής κουλτούρας είναι πλέον γεγονός στο σύγχρονο σχολείο, μέσω των καινοτόμων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και της μεθόδου πρότζεκτ, που προωθούν την ενεργητική μάθηση. Όλα αυτά τα ενθαρρυντικά μηνύματα συνδέονται με τη χρήση της βιβλιοθήκης, αρχής γενομένης της σχολικής και των βιβλιοθηκών τέχνης.

Λέξεις κλειδιά: ανοιχτό σχολείο, πολιτισμός, εκπαίδευση, τέχνη, άτυπη εκπαίδευση, βιβλιοθήκες τέχνης.

1.1 Για μια εκπαίδευση του μέλλοντος

Ολοένα και περισσότεροι σύγχρονοι παιδαγωγοί και κοινωνιολόγοι της εκπαίδευσης υποστηρίζουν πως το σχολείο, αν θέλει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των καιρών, θα πρέπει να βγει από τα στενά του όρια, να ανοιχτεί στην κοινωνία και κυρίως να έρθει σε διάδραση με τον πολιτισμό¹ και τις πολιτισμικές δράσεις της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία ανήκει.

¹ Ο πολιτισμός νοείται εδώ με την ευρεία του έννοια, αγκαλιάζει δηλαδή το πλήθος των όσων, ως σύνολο δημιουργήσαμε και δημιουργούμε στις τέχνες, στο λόγο και στα ακούσματα, και μαζί με αυτά, τις καθημερινές μας συνήθειες, την τροφή, τον τρόπο ζωής, την οργάνωση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων, τις μορφές αναψυχής, και γενικότερα τους τρόπους με τους οποίους εκφραζόμαστε, τις γιορτές, τις λατρείες και την ιστορική μας συμβολή. «Αγκαλιάζει συνολικά όσα χαρακτηρίζουν μια Σκέμπερη, Λ., «Τέχνη και εκπαίδευση: η συμβολή της τέχνης στο εκπαιδευτικό έργο ή για μια εκπαίδευση του μέλλοντος», *Συνεργασία*, αρ. 2 (Σεπτέμβριος 2010)

Ο Πιέρ Μπουρντιέ (Παναγιωτόπουλος, 2004, σ. 118), κοινωνιολόγος της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της τέχνης, υποστηρίζει ότι θα πρέπει να αποφύγουμε το σχολικό σύστημα να αποτελεί ένα σύμπαν απομονωμένο και ιερό, το οποίο προτείνει μια παιδεία επίσης ιερή και αποκομμένη από την πραγματικότητα. Το σχολείο, συνεπώς, πρέπει να αποφεύγει να επιδιώκει να είναι ο μόνος χώρος επιμόρφωσης: δεν μπορεί και δεν πρέπει να φιλοδοξεί να διδάξει τα πάντα, ως ένα κλειστό σύστημα. Πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όλο το δίκτυο των συμπληρωματικών χώρων επιμόρφωσης, μέσα στο πλαίσιο του οποίου θα πρέπει να προσδιοριστεί και η ειδική λειτουργία του σχολείου. Η σχολική δράση θα έβλεπε την απόδοσή της να αυξάνεται εάν εντασσόταν συνειδητά και μεθοδικά στον κόσμο των πολιτισμικών δραστηριοτήτων που δημιουργούν τα άλλα μέσα πολιτιστικής επικοινωνίας. Προτείνει συγκεκριμένα: «...τα σχολικά ιδρύματα θα πρέπει να συνεργάζονται με πρόσωπα εξωτερικά ως προς τις αποφάσεις και τις δραστηριότητές τους, να συντονίζουν τη δράση τους με τη δράση άλλων θεσμών πολιτισμικής διάχυσης και να γίνουν η εστία μιας πραγματικής αγωγής του πολίτη». Και στη συνέχεια: «...ο θεσμικός αλλά και ο νοητικός διαχωρισμός ανάμεσα στους πολιτισμικούς παραγωγούς (ερευνητές, καλλιτέχνες, συγγραφείς) και τους πολιτισμικούς μεταδότες (καθηγητές, δημοσιογράφοι, εκδότες, διευθυντές γκαλερί κλπ) θα πρέπει να μειωθεί στο παιδαγωγικό επίπεδο. Η είσοδος στον κόσμο του σχολείου πραγματικών δημιουργών πολιτισμού και παιδείας - τους οποίους θα έχουν καλέσει και υποδεχτεί οι διδάσκοντες που θα λειτουργούν ως 'ενδιάμεσοι'...- θα είχε ως αποτέλεσμα να υπενθυμίζει διαρκώς την, εν μέρει ακατάβλητη πιθανώς, διάκριση ανάμεσα στην παιδεία, γενικά, και τη σχολική παιδεία, ειδικότερα».

Επίσης θεωρώντας ότι η τεχνοκρατική εκπαίδευση αναπαράγει ανισότητες, αφήνοντας να εκδηλώνονται κοινωνικοί μηχανισμοί αποκλεισμού των μη προνομιούχων τάξεων, προτείνει μέτρα δράσης που συνδέουν την εκπαίδευση με τον πολιτισμό. Συγκεκριμένα: «...δεν υπάρχει τεχνική επιλογή που να είναι κοινωνικά ουδέτερη και στον τομέα της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, η ελεύθερη αγορά είναι ένας φαινομενικά άμεμπτος τρόπος που ευνοεί τους πιο ευνοημένους. Κάθε δημοκρατικός μετασχηματισμός υποθέτει λοιπόν, από το δημοτικό σχολείο τη διαμόρφωση θεσμικών μηχανισμών δράσης, οι οποίοι να είναι ικανοί να αντισταθούν στους κοινωνικούς μηχανισμούς: η γνώση αυτών των αυτοματισμών επιτρέπει να ορίσουμε τις αρχές»² (ibid, σ. 74). Στη συνέχεια αναφέρεται στους λόγους της ανισότητας. Θεωρεί ότι η ανισότητα ανάμεσα σε παιδιά από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα προέρχεται ουσιαστικά από διαφορές ανάμεσα στη λαϊκή γλώσσα και τη γλώσσα της διάνοησης, όπως επίσης και από διαφορές πολιτισμικής πρακτικής που παρουσιάζουν διαφορετικά κοινωνικά στρώματα.

συλλογική οντότητα και διαμορφώνουν διαχρονικά μια ιδιαίτερη 'ταυτότητα' (identity) με όλες της τις ποικιλότητες και όλα όσα, μέσα στον ιστορικό χρόνο, παρέλαβε απ' έξω και αφομοίωσε ή απλώς υιοθέτησε» (Βερνίκος & Δασκαλοπούλου, 2005, σ. 305).

² Η υπογράμμιση με πλάγια γράμματα είναι της γράφουσας.

Μεταξύ των μέτρων που προτείνει για να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα στους περιθωριακούς θεσμούς της διαρκούς εκπαίδευσης ή των δικτύων πολιτισμού (πολιτιστικά κέντρα, πολιτιστική εμπύχωση) και του σχολικού θεσμού είναι και τα εξής: *ανάπτυξη της πληροφόρησης, χρήση σύγχρονων τεχνικών διάδοσης, να δοθούν άφθονα θεσμικά και υλικά μέσα* στους καθηγητές για να φέρουν όλα τα παιδιά σε επαφή με τα πολιτιστικά έργα και με τις άλλες όψεις της σύγχρονης κοινωνίας (οργανωμένες επισκέψεις μουσείων, μνημείων, γεωγραφικά και ιστορικά ταξίδια, οργανωμένη συχνή επίσκεψη στο θέατρο, προβολή σλάιντς, ακρόαση δίσκων κ.λπ.), έτσι ώστε οι διδάσκοντες να συνδεθούν στενά με τους υπευθύνους των πολιτιστικών αυτών οργανισμών, σε όλα τα επίπεδα. Ζητούμενο, να είναι σε θέση να συντονίζουν τη δράση τους με τη δράση άλλων θεσμών πολιτισμικής διάχυσης.

Ένας από τους θεσμούς που μπορούν να παίξουν ουσιώδη ρόλο στη διασύνδεση της εκπαίδευσης με τον πολιτισμό είναι ο θεσμός των βιβλιοθηκών τέχνης. Αποτελεί κοινό τόπο, ωστόσο, ότι η κουλτούρα των βιβλιοθηκών δεν είναι ευρέως διαδεδομένη και καλά οργανωμένη στη χώρα μας, για πολλούς διαφορετικούς λόγους, κυρίως ελλείπει χάραξης μιας συνεπούς πολιτικής βιβλιοθηκών μεταπολεμικά. Οι βιβλιοθήκες τέχνης δεν αποτελούν εξαίρεση, το αντίθετο μάλιστα, ιδιαίτερα στην περιφέρεια. Έτσι, όσον αφορά την α/θμια ή β/θμια εκπαίδευση, όπου δεν υπάρχει εξειδικευμένη βιβλιοθήκη τέχνης, ο θεσμός των σχολικών βιβλιοθηκών, πιστεύουμε, πως είναι ο ιδανικός θεσμός, αν οργανωθεί, χρηματοδοτηθεί και στελεχωθεί σωστά, για να επιτελέσει αυτό το έργο, να φέρει δηλαδή σε επαφή το σχολείο, μαθητές και εκπαιδευτικούς με τους θεσμούς της πολιτισμικής διάδοσης. Μπορεί να παίζει σε μόνιμη βάση το ρόλο του ενδιάμεσου, ώστε να ενισχυθεί, ιδιαίτερα στο επίπεδο των μικρών πόλεων, ο συντονισμός της σχολικής δράσης με τη δράση των άλλων θεσμών διάδοσης του πολιτισμού (δημόσιες βιβλιοθήκες, μουσεία, πνευματικά κέντρα κ.ά.). Όπως άλλωστε ομολογεί ο ίδιος στοχαστής (ibid, σ. 124), «η σπουδαιότητα των διακυβευμάτων που ενέχονται στην εκπαίδευση επιβάλλει την επιστράτευση κάθε δυνατού μέσου προκειμένου να υπερπηδηθούν τα κοινωνικά εμπόδια. Δεν μπορούμε να αποψύγουμε άλλο ορισμένες επενδύσεις που είναι πολύ σημαντικές σε αυτή καθ' εαυτήν την πολιτισμική υποδομή (αρχής γενομένης από τις βιβλιοθήκες)».

1.2 Οι πολιτικές της ΕΕ σχετικά με την παιδεία και τον πολιτισμό

Ανάλογος είναι και ο προσανατολισμός της ΕΕ για την εκπαίδευση. Μελέτη που διεξήγαγε η ΕΕ για τη σχέση πολιτισμού³ κι εκπαίδευσης στις χώρες μέλη, αλλά και στις υποψήφιες για ένταξη

³ Έτσι αποδίδουμε εδώ στα ελληνικά τον όρο *culture*. Ομολογουμένως οι ποικίλοι περιγραφικοί ορισμοί που δίνουν οι διάφορες επιστημονικές σχολές, ανθρωπολόγοι, εθνολόγοι, κοινωνιολόγοι, ειδικοί της τέχνης και της επικοινωνίας, προσδίδουν εννοιολογική σύγχυση και πολυσημία στον όρο 'πολιτισμός'. Η σύγχυση εντείνεται με την ύπαρξη ενός δεύτερου όρου, του όρου 'κουλτούρα', ως επί το πλείστον αμετάφραστου στην ελληνική γλώσσα, και την ιστορικά αντιστικτική σχέση του ζεύγους 'πολιτισμός-κουλτούρα' (Πασχαλίδης & Χαμπούρη - Ιωαννίδου, 2002, σ. 22-53).

χώρες (PUEL, 2007, pp. 42-46) και εξέτασε πάνω από 350 σχετικές πρωτοβουλίες, κατέληξε στα πολύ ενδιαφέροντα *συμπεράσματα* που παραθέτουμε παρακάτω.

Σύμφωνα με τη μελέτη ο πολιτισμός αποδείχθηκε μέσο ανανέωσης παιδαγωγικών προγραμμάτων (πρότζεκτ), καθώς εισήγαγε νέο περιεχόμενο, νέα προσέγγιση και νέες δραστηριότητες, που έκαναν τους μαθητές πιο δραστήριους, πιο φιλοπερίεργους και υποκινούσαν τη διάθεσή τους για μάθηση. Η σχολική προσέγγιση είναι συχνά πολύ αφηρημένη και δεν ταιριάζει σ' όλους τους μαθητές, τονίζει η μελέτη. Ο πολιτισμός από την άλλη επιτρέπει την προώθηση μιας στάσης πιο συναισθηματικής, πιο ευαίσθητης, πιο συγκεκριμένης, η οποία μπορεί να συμφιλώσσει κάποιους με την εκπαίδευση. Ένα σχέδιο, μία εικόνα, μία κίνηση, ένα γλυπτό, μια μουσική δεν χρειάζονται μετάφραση, φέρνουν ένα οικουμενικό μήνυμα, ανεξαρτήτως γλώσσας. Ο πολιτισμός είναι από τη φύση του διαθεματικός: ένας συγγραφέας, ένας καλλιτέχνης έζησαν σε μια συγκεκριμένη εποχή (ιστορία), σε έναν συγκεκριμένο τόπο (γεωγραφία), σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Η αρχιτεκτονική μπορεί να οδηγήσει στα μαθηματικά και στη γεωμετρία. Αν μια τέτοια θεματική υιοθετούνταν ως ένας εκ των βασικών αξόνων μελλοντικών δράσεων, θα επέτρεπε την εμφάνιση μικρο-πρότζεκτ, δηλ. πρότζεκτ ακριβείας και πολύ στοχευμένων (π.χ. η διδασκαλία της ιστορίας μέσω μουσείων, όπερας κ.λπ.), αλλά και πρότζεκτ κινητικότητας.

Ένας ορισμένος αριθμός πρότζεκτ στοχεύει στην ανακαίνιση κάποιων περιοχών, να κάνει υπεύθυνους τους νέους και να αναπτύξει τις ικανότητές τους, να προσελκύσει συγκεκριμένα κοινά σε εκπαιδευτικές διαδρομές, να κινητοποιήσει ΑΜΕΑ να έλθουν σε επαφή με το θέατρο, το χορό, τη μουσική. Μέσα σ' αυτή τη λογική, θα πρέπει να συλλάβουμε σχέδια που να στοχεύουν στην επαγγελματική κατάρτιση και την τελειοποίηση αυτών των διαμεσολαβητών πολιτισμού. Τονίζεται η συνεισφορά αυτών των ενδιαμέσων πολιτισμού σε σχέση με την προβληματική του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο πολιτισμός ανήκει σε όλους, δεν είναι πια κτήμα μιας ευνοούμενης τάξης. Όλη η προβληματική της ενσωμάτωσης των πολιτών μέσω του πολιτισμού θα μπορούσε να περάσει μέσα από μια τέτοια θεματική λογική.

Ένας άλλος αριθμός πρότζεκτ απευθύνεται κυρίως σε νέους που έχουν έλθει σε ρήξη με το σχολικό σύστημα και σε άτομα που έχουν τη μεγαλύτερη δυσκολία να ενσωματωθούν στην αγορά εργασίας. Προς αυτή την κατεύθυνση της επαγγελματικής αποκατάστασης προτείνονται διαπολιτισμικά πρότζεκτ που εμπλέκουν πολλές γενιές⁴. Η συνεργασία αυτή των ηλικιών είναι σε διπλή κατεύθυνση βεβαίως. Οι νεότεροι συνειδητοποιούν ότι οι ηλικιωμένοι αντιπροσωπεύουν ένα δυναμικό κι ένα σημαντικό στοιχείο της άυλης κουλτούρας και αντιμετωπίζονται ως βιβλία ζωντανής ιστορίας. Ενθαρρύνονται παράλληλα τα δημιουργικά

⁴ Οι ηλικιωμένοι λ.χ. θα έπαιζαν το ρόλο του δασκάλου και του εκπαιδευτή για την μεταφορά τεχνικών και κατασκευών επαγγελματών που είναι προς εξαφάνιση.

ταλέντα των νεότερων, δημιουργούνται σύνδεσμοι μεταξύ των διαφόρων γενεών και γεφυρώνεται το χάσμα των γενεών.

Μια άλλη προβληματική αφορά την ενίσχυση της σχέσης πολιτισμού και επιστήμης. Δυστυχώς διαπιστώνεται ότι παντού στην Ευρώπη σχέδια προγραμμάτων μαθητών στους επιστημονικούς κλάδους βρίσκονται σε ύφεση, γεγονός που εξηγείται από τη απώλεια εμπιστοσύνης στην πρόοδο και μια αντιεπιστημονική στάση μερικές φορές στα σχολεία. Αν και η περιφρόνηση προς την επιστήμη μοιάζει αληθινή, μια προσέγγιση της επιστήμης μέσω του πολιτισμού θα μπορούσε να ξυπνήσει νέες κλίσεις και εν τέλει να δώσει άλλη εικόνα των επιστημών, διαφορετική από τη σημερινή. Ενδεικτικά ένα τέτοιο πρότζεκτ θα μπορούσε να είναι η ανατομία του ανθρωπίνου σώματος, με την οπτική ενός επιστήμονα και ταυτόχρονα με αυτή ενός καλλιτέχνη.

Συνοψίζοντας, προτείνεται ότι είναι συμφέρον να υποστηρίζονται σχέδια μικρής κλίμακας (τοπικές πρωτοβουλίες ή μικρο-πρότζεκτ), σ' αντίθεση με την κλασική ανά όλη την επικράτεια προσέγγιση. Έτσι, ενθαρρύνονται καλύτερα οι συνεργασίες ανάμεσα στα εκπαιδευτικά κέντρα και στους πολιτιστικούς θεσμούς ή ακόμα και στους μεμονωμένους δημιουργούς. Επίσης προτείνονται προγράμματα κινητικότητας με τον τίτλο 'πολιτιστικοί εθελοντές' με έντονο συστατικό παράγοντα τους ηλικιωμένους και τους ενήλικες εν γένει. Αυτό το εθελοντικό προσωπικό θα είχε τριπλό στόχο: πρώτον, να εκδημοκρατίσει την πρόσβαση στον πολιτισμό, με έμφαση στο λιγότερο ευνοημένο κοινό για διάφορους κοινωνικούς λόγους, δεύτερον, να υποκινήσει σε ένα είδος 'πολιτιστικού συνανήκειν', επιτρέποντας σε διάφορους πληθυσμούς να οικειοποιηθούν την πολιτιστική κληρονομιά τους και να εμπλακούν σε δραστηριότητες ευαισθητοποίησης, προώθησής της και προστασίας της και τρίτον, να καταστήσει την εκπαίδευση ελκυστική καταφεύγοντας στον πολιτισμό, κυρίως τον λαϊκό, προφορικό και μουσικό.

Τέλος, η έκθεση, δίνοντας το στίγμα των πολιτικών προθέσεων της ΕΕ για το *δίπλολο πολιτισμός-εκπαίδευση*, καταλήγει πως για να επιτευχθεί η ανάπτυξη και η ενίσχυση της συνεργασίας του δίπτυχου '**εκπαίδευσης – πολιτισμού**', είναι επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας δικτύων στο συγκεκριμένο τομέα, όσον αφορά το πεδίο α) της έρευνας, β) της πολιτικής, γ) της διάχυσης, δ) της κινητικότητας, ε) της χρηματοδότησης, η οποία προϋποθέτει βέβαια μια πολιτική αξιολόγησης. Η συνεργασία εκπαίδευσης - πολιτισμού οφείλει να θεωρηθεί ένας μοχλός για να αυξηθούν οι ευκαιρίες κάποιων νέων στην εκπαίδευση, η πρόσβαση των μειονεκτούντων στην εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Γι' αυτό χρειάζεται να αναπτυχθούν συνεργείες.

Προς την ίδια κατεύθυνση συνηγορούν, άλλωστε, τόσο οι σύγχρονες θεωρίες μάθησης, όσο και οι σύγχρονες προσεγγίσεις στην Παιδαγωγική και Διδακτική που εισήχθησαν, σε Σκέμπερη, Λ., «Τέχνη και εκπαίδευση: η συμβολή της τέχνης στο εκπαιδευτικό έργο ή για μια εκπαίδευση του μέλλοντος», *Συνεργασία*, αρ. 2 (Σεπτέμβριος 2010) 5
www.goethe.de/synergasia

προεξαγγελτικό τουλάχιστον επίπεδο και στην Ελλάδα το 2003 με τα νέα ΔΕΠΠΣ και τα νέα ΑΠΣ⁵, καθώς και τα καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα που εκπονούνται σε χώρους πολιτισμού σε συνδυασμό με την υιοθέτηση της μεθόδου project. Παρακάτω θα επιχειρήσουμε μια πρώτη προσέγγιση των προηγούμενων.

1.3 Από την τυπική στην άτυπη εκπαίδευση⁶

Στις τελευταίες τρεις κυρίως δεκαετίες του 20^{ου} αι. η μάθηση εκλαμβάνεται ως η δραστήρια συμμετοχή του παιδιού στο γνωστικό του πεδίο. Έτσι η εμπειρία, ως γνώση που δεν προσφέρει το σχολικό εγχειρίδιο αλλά η επαφή του παιδιού με τον κόσμο και τα πράγματα, κατέχει σπουδαία θέση στη μαθησιακή διαδικασία (Κακούρου-Χρόνη, 2002, σ. 125). Επομένως, όσο η μαθησιακή διαδικασία, πέρα από το σχολικό εγχειρίδιο, χρησιμοποιεί την ενεργό συμμετοχή του παιδιού στον κόσμο και στα πράγματα, τόσο περισσότερο θα εκτιμάται η συμβολή ημι-τυπικών και άτυπων μορφών εκπαίδευσης, και συνακόλουθα η συμβολή των βιβλιοθηκών τέχνης στην εκπαίδευση.

Πολλοί συγγραφείς χαρακτηρίζουν άτυπη την εκπαίδευση των χώρων πολιτισμού⁷ εν γένει, αντιπαραθέτοντάς την στην τυπική εκπαίδευση που παρέχει το σχολείο. Οι όροι **τυπική** και **άτυπη εκπαίδευση** δεν χαρακτηρίζουν ποιοτικά την εκπαιδευτική διαδικασία, απλώς περιγράφουν τη συμβολή της διπτής πρακτικής που οφείλει να ακολουθήσει η εκπαίδευση, σύμφωνα με τις δύο μεγάλες κατηγορίες στόχων που επιδιώκει, γνωστικούς και συγκινησιακούς⁸. Η τυπική εκπαίδευση επικεντρώνεται κυρίως σε γνωστικούς στόχους, ενώ η

⁵ ΔΕΠΠΣ είναι τα Διαθεματικά Ενιαία Πλαίσια Προγραμμάτων Σπουδών και ΑΠΣ είναι τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών.

⁶ *Τυπική* ονομάζεται η εκπαίδευση που πραγματοποιείται στο πλαίσιο των τριών βαθμίδων του εκπαιδευτικού συστήματος. Το σχολείο π.χ. προσφέρει *τυπική εκπαίδευση*, γιατί διαθέτει αναλυτικό πρόγραμμα, σύμφωνα με το οποίο ορίζονται το είδος των μαθημάτων, η διδακτέα ύλη, οι στόχοι και οι μέθοδοι διδασκαλίας, οι ώρες διδασκαλίας, οι ώρες παρακολούθησης και οι υποχρεώσεις των διδασκόντων και των μαθητών. *Άτυπη ή ανεπίσημη* ονομάζεται η εκπαίδευση που γίνεται με φυσικό και όχι οργανωμένο τρόπο στην καθημερινή μας ζωή, μέσα από το επαγγελματικό, οικογενειακό, κοινωνικό μας περιβάλλον ή από τα ΜΜΕ. Συμβαίνει έξω από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με διαφορετικό τρόπο π.χ. είναι «πρόχειρη» ή «τυχαία» παρά «οργανωμένη», έχει διαφορετικό σκοπό, όπως συμμετοχή στον ελεύθερο χρόνο, π.χ. δεν σχετίζεται με το να περάσεις τις εξετάσεις και είναι μη σχετική με πράγματα που μαθαίνονται στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. *Μη-τυπική* μάθηση είναι κάθε μορφής οργανωμένη επιμόρφωση για επαγγελματικούς ή προσωπικούς λόγους (Τρανταλλίδη, 2006).

⁷ Ως χώροι πολιτισμού λογίζονται οι μουσειακοί χώροι, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, οι αίθουσες τέχνης και οι πινακοθήκες, οι βιβλιοθήκες κ.ά. Οι χώροι πολιτισμού κι όταν ακόμα συνδέονται με το αναλυτικό πρόγραμμα, δεν δεσμεύονται από αυτό. Στην άτυπη εκπαίδευση που προσφέρουν, για παράδειγμα, δεν ορίζονται η διδακτέα ύλη και οι ώρες διδασκαλίας, η παρακολούθηση δεν είναι υποχρεωτική και η γνώση που θα αποκομιστεί δεν θα αξιολογηθεί με ένα διαγώνισμα ή με ένα βαθμό, όπως συμβαίνει στο σχολείο (Κακούρου-Χρόνη, 2002, σ. 125).

⁸ Οι *γνωστικοί στόχοι* συνδέονται με πνευματικές διαδικασίες, όπως είναι η διδασκαλία και η μάθηση, που συγκεντρώνουν το σύνολο της δραστηριότητας του σχολικού συστήματος. Οι *συγκινησιακοί στόχοι* υπαγορεύονται από υποκειμενικές διαδικασίες που έχουν σχέση με χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Παράγοντες όπως η αυτοπεποίθηση, η αυτοεκτίμηση και κυρίως η αυτοπραγμάτωση, που εξαρτώνται από τη συγκινησιακή διάσταση της εκπαίδευσης, μπορούν να βρουν πιο πρόσφορο έδαφος στα

άτυπη εκπαίδευση επιτρέπει να τίθενται στα εκπαιδευτικά προγράμματα στόχοι περισσότερο ανθρωπιστικοί από εκείνους του σχολείου.

Η *άτυπη εκπαίδευση* μας παρέχει περισσότερες ευκαιρίες από την τυπική, κυρίως στο να αξιοποιήσουμε δημιουργικά τα μορφωτικά αποθέματα των παιδιών και ανταποκρίνεται καλύτερα στο σημερινό αίτημα για ολιστική εκπαίδευση, για γνώση δηλαδή που να αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως όλον και όχι ως κατακερματισμένη μηχανή παραγωγής και κάλυψης υλικών αναγκών. Επιζητείται λοιπόν το ενιαίο, χωρίς να παραβλέπεται η διαφορετικότητα. Το ενιαίο από τη μια και η διαφορετικότητα από την άλλη, καθορίζουν και τις προτάσεις για μοντέλα δράσης. Η διεπιστημονική μαθησιακή διαδικασία είναι μια πρόταση προς αυτή την κατεύθυνση και ευοδώνεται ιδιαίτερα μέσα από τη σύνδεση του αναλυτικού σχολικού προγράμματος και της τέχνης, γιατί η τέχνη μπορεί να αναδείξει την αλληλεξάρτηση των επιμέρους μαθημάτων (Κακούρου-Χρόνη, 2002, σ. 126-127). Μέσα από την τέχνη είναι δυνατόν, για παράδειγμα, ένα σύνθετο πρόβλημα, με το συνδυασμό διαφόρων μαθημάτων και τη συμβολή ανθρώπων διαφορετικών ειδικοτήτων, να αναλυθεί από πολλές πλευρές, να κατανοηθεί και να λυθεί. Η τέχνη μπορεί επίσης να αξιοποιήσει δυνατότητες των παιδιών σε σχέση με το φυσικό και το κοινωνικό τους περιβάλλον που διαφορετικά θα έμεναν αναξιοποίητες.

1.4 ΔΕΠΠΣ, Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Μέθοδος Project

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα σημείωσε πρόοδο προς το 'ανοιχτό σχολείο' με τους καινοτόμους θεσμούς που εισήγαγε τα τελευταία χρόνια. Μέσω των καινοτόμων προγραμμάτων⁹ και της μεθόδου Project προωθείται η άτυπη ή ημιτυπική εκπαίδευση και στην Ελλάδα. Τα παραπάνω, ως άτυπη εκπαίδευση, προτείνουν την ανθρωπιστική, συγκινησιακή, διαπολιτιστική και διεπιστημονική μαθησιακή διαδικασία και συνδέουν με τον καλύτερο τρόπο το αναλυτικό πρόγραμμα με την τέχνη και την επιστήμη. Η διδασκόμενη ύλη επομένως δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως πληροφορία αλλά και ως ανθρώπινη εμπειρία που οδηγεί το παιδί σε μια στενή επαφή με τα πράγματα. Η τέχνη μπορεί να είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην αντικειμενική γνώση που επιχειρεί το εκπαιδευτικό σύστημα να μεταβιβάσει στο παιδί και στην προσωπική του αντίληψη για τον κόσμο. Η ύπαρξη έτσι διαλόγου ανάμεσα στο αναλυτικό πρόγραμμα και στις τέχνες μπορεί να τροφοδοτεί τη

εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζουν οι χώροι πολιτισμού (Kolesnik, 1992, pp. 176-77 στο Κακούρου-Χρόνη, 2002, σ. 126).

⁹ Με τον όρο 'Καινοτόμα Προγράμματα' εννοούνται οι σχολικές δραστηριότητες: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αγωγή Υγείας, Πολιτιστικά Θέματα και Πανελλήνιοι Καλλιτεχνικοί Αγώνες, Αγωγή Σταδιοδρομίας και Επιχειρηματικότητα των Νέων, τα Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Προγράμματα και το Πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης, το οποίο εφαρμόζεται στα Δημοτικά Σχολεία μόνο. Εισήχθησαν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα κυρίως ως εστίες ανανέωσης και πλουτισμού, με διπλό ρόλο, παιδαγωγικό και κοινωνικό. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους είναι η έμφαση στις ομαδοσυνεργατικές και βιωματικές προσεγγίσεις, η οικοδόμηση και η ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων των μαθητών, η επικαιροποίηση των ΑΠΣ και η ευέλικτη διαχείριση του σχολικού χρόνου (Σπυροπούλου et al, 2008).

σχολική πράξη και ζωή, συντελώντας στην κοινωνική, συναισθηματική και γλωσσική ανάπτυξη του, καλύπτοντας την ανάγκη έκφρασης και επικοινωνίας (Κακούρου-Χρόνη, 2002, σ. 119-120).

Έτσι στα νέα ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ (2003), που αποτέλεσαν τομή για τα ελληνικά εκπαιδευτικά δεδομένα, τονίζεται η ανάγκη ενός εκπαιδευτικού σχεδιασμού που να οδηγεί στη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται στη δυναμική των καιρών και να απαντά στις προκλήσεις της εποχής μας. Προτείνονται ρητά **η διαθεματική και ολιστική προσέγγιση** της γνώσης ως απαραίτητες για την ανάπτυξη της ικανότητας του μαθητή για μια πιο αποτελεσματική εξέταση θεμάτων και προβλημάτων της καθημερινής ζωής. Συγκεκριμένα, προτείνονται διαθεματικές δραστηριότητες, διαθεματικά σχέδια εργασίας, πολυτροπικά κείμενα και δίνεται έμφαση στην ενεργητική μεθοδολογία (διερεύνηση και ανακάλυψη, ενεργητική προσέγγιση της γνώσης) μέσα από ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες. Στο πλαίσιο αυτό ο εκπαιδευτικός είναι μεσολαβητής στην αυτόνομη μάθηση, την οποία οι μαθητές αποκτούν μέσα από την ενεργό συμμετοχή τους σε σχετικές δραστηριότητες. Στα προγράμματα αυτά οι μελετητές προτείνουν την υιοθέτηση ορισμένων ερμηνευτικών στρατηγικών. Προτείνεται μια διαδικασία μάθησης, κυρίως όσον αφορά την τέχνη, όπου το ίδιο το παιδί είναι ο ερμηνευτής με τη βοήθεια και τη διαμεσολάβηση του υπευθύνου (Hooper-Greenhill, 1999, pp. 45-51 στο Κακούρου-Χρόνη, 2002, σ. 141).

Είναι φανερό ότι όλα αυτά τα καινοφανή, για την ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τη λογική της στείρας αποστήθισης και αντιστρατεύονται τη λογική του ενός και μόνο εγχειριδίου, τις δύο χρόνιες γάγγραινες της ελληνικής εκπαίδευσης. Προϋποθέτουν, επομένως, μια εκ βάθρων και συστηματική αναδιοργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας για να εφαρμοστούν με επιτυχία. Μπορούν, όμως, να ευδοκιμήσουν άμεσα στον πρόσφορο και φιλόξενο χώρο των βιβλιοθηκών, το περιβάλλον των οποίων ευνοεί ιδιαίτερα ανάλογες ομαδοσυνεργατικές μεθόδους μάθησης. Μία τέτοια μέθοδος είναι και η **μέθοδος Project ή σχέδιο εργασίας**: μια ανοιχτή, συνεργατική διαδικασία μάθησης, της οποίας τα όρια δεν είναι αυστηρά καθορισμένα¹⁰.

¹⁰ Ανάμεσα στους κυριότερους στόχους της μεθόδου είναι η γεφύρωση του χάσματος μεταξύ καλών και κακών μαθητών, η ενθάρρυνση των μελών, ώστε να εκφράζονται ελεύθερα και να αναπτύσσουν τις ικανότητές τους, η έλλειψη φόβου ή άγχους ότι κάποιος θα επιτιμηθεί ή θα γίνει αντικείμενο αρνητικού σχολιασμού, οι ευκαιρίες που προσφέρονται στο παιδί να τα καταφέρει σε τομείς που δεν έχουν άμεση σχέση με τα σχολικά του καθήκοντα, ο περιορισμός του ρόλου του ερμηνευτή του προγράμματος στην παροχή βοήθειας, όταν είναι απαραίτητη, και στην υπομονή, όχι στην παρέμβαση, η διεπιστημονική συνεργασία και η διαθεματικότητα, κυρίως μέσω των δυνατοτήτων που προσφέρει η μέθοδος για ένα άνοιγμα του σχολείου προς την κοινωνία (Frey, 1999, σ. 20-21, 80-83; Κακούρου-Χρόνη, 2002, σ. 131-32).

Καταλήγοντας, οι βιβλιοθήκες τέχνης, όπου υπάρχουν, συμβατικές, υβριδικές ή και ψηφιακές, μεγιστοποιούν και συνεπικουρούν με τον καλύτερο τρόπο τις δυνατότητες που προσφέρει πλέον η επικοινωνία του σχολείου με τον έξω κόσμο, προτείνουν μεθόδους για την επίτευξη αυτής της επικοινωνίας, για τη σύνδεση δηλαδή του αναλυτικού προγράμματος με όλες τις εκφάνσεις του πολιτισμού. Η βιβλιοθήκη τέχνης αποτελεί τον ιδανικό τόπο για να μνηθούν οι νέοι στο νέο γραμματισμό μέσα από την ελευθερία και την πρόσκληση μιας ανανεωμένης, πολυδιάστατης μαθησιακής κουλτούρας που ξεφεύγει από το τυπικό του σχολικού curriculum.

Η διαμόρφωση μιας κουλτούρας ανάγνωσης στους δημόσιους χώρους των βιβλιοθηκών στον τόπο μας, μπορεί να συντελέσει αποφασιστικά στην ανάδειξή τους ως ζωντανών πολιτιστικών κυττάρων. Αντιλαμβανόμαστε επομένως τον σημαίνοντα ρόλο των βιβλιοθηκών τέχνης στην ευρύτερη πολιτιστική ζύμωση και ανάπτυξη, τη δυνατότητα συμβολής τους στην ανάπτυξη του κοινωνικο-πολιτισμικού Κεφαλαίου, τον καίριο ρόλο τους και τις δυνατότητες ουσιαστικής συμβολής τους στην επίτευξη εθνικών ή ακόμη ευρωπαϊκών στόχων και στρατηγικών. Εν γένει ένα καλά οργανωμένο και στελεχωμένο δίκτυο βιβλιοθηκών στον τόπο μας που θα προσέφερε μια βασική κουλτούρα βιβλιοθηκών, θα ήταν ανεκτίμητος θησαυρός για τη χώρα μας και θα συνεισέφερε αποτελεσματικά στον πολιτιστικό και κοινωνικό εκδημοκρατισμό της παιδείας.

Βιβλιογραφία

Βερνίκος Ν. & Δασκαλοπούλου Σ. (2005), «Επίλογος: υλικός και άυλος πολιτισμός» στο Ν. Βερνίκος, Σ. Δασκαλοπούλου, Φ. Μπαντιμαρούδης, Ν. Μπουμπάρης & Δ. Παπαγεωργίου (επιμ.), *Πολιτιστικές Βιομηχανίες*, Κριτική, Αθήνα.

Frey K. (1999), *Η «Μέθοδος Project»*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Κακούρου-Χρόνη, Γ. (2002), «Αναλυτικό σχολικό πρόγραμμα και τέχνες» στο Ε. Γλύτση. *et al*, *Πολιτισμός και εκπαίδευση*, ΕΑΠ, Πάτρα.

Παναγιωτόπουλος, Ν. (επιμ.) (2004), *Για την εκπαίδευση του μέλλοντος: οι προτάσεις του Πιέρ Μπουρντιέ*, Νήσος.

Πασχαλίδης Γρ. & Χαμπούρη-Ιωαννίδου Αικ. (2002), *Οι διαστάσεις των πολιτισμικών φαινομένων: εισαγωγή στον πολιτισμό*, Α' τόμος, ΕΑΠ, Πάτρα.

Σπυροπούλου, Δ. *et al*. (2008), «Τα καινοτόμα προγράμματα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: λειτουργική διεισδυτικότητα και βιωσιμότητα» στο: *Εκπαίδευση και ποιότητα στο ελληνικό σχολείο*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα.

Τρανταλλίδη, Μ. (2006), *Βιβλιοθήκες και κοινωνικός αποκλεισμός: ευρωπαϊκές πολιτικές για την πραγμάτωση της διά βίου μάθησης*, ΟΕΕΒ. Διαθέσιμο στο <http://www.goethe.de/ins/gr/lp/prj/syn/act/006/vort/el1760748.htm>, ανάκτηση στις 25-4-2009.

PUEL (Rôle Universitaire Européen de Lorraine), 2007, *Rapport – analyse des dispositifs et initiatives liant la culture et l' education dans les Etats membres, les pays candidates et les pays EEE*. Διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc903_en.pdf, ανάκτηση στις 17-10-2008.